

Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького

Scientific Messenger of Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies named after S.Z. Gzhytskyj

ISSN 2413–5550 print
ISSN 2518–1327 online

<http://nvlvet.com.ua/>

УДК 141.7

Світло Франкових ідей у темному потоці сучасної історії

О.В. Халецький, О.В. Голубовська
BOGDANpugach@lvgas.com.ua

Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького, вул. Пекарська, 50, м. Львів, 79010, Україна

Погляди Франка становлять єдиний комплекс еволюціонізму – поступовства – просвітництва у річищі розвитку європейської думки. «Еволюція як основний закон природи» тотожна розвитку і розкриває його «движучі сили і форми». Розвиток тотожний поступові, який буває поступом вперед і поступом назад (виродженням). Поступ являє собою 1) «зміни» 2) «на ліпше». Особливостями поступу є 1) його «вогнища», 2) «хвилі поступу» і 3) перехідність поступу. Запорукою поступу є поширення знань, а сам поступ постає як розвиток духовних здібностей. «Ідеї головний двигач суспільного життя». Немає панацеї від суперечностей розвитку. Підвалинами поступу постають 1) «голод», 2) «любов» і 3) «розум, якого довго не буде». Ідеї Франка отримують розвиток у сучасній науково-філософській думці, де поступ розглядається як 1) повнота здійснення законотенденцій розвитку, 2) перевершення старого новим і 3) збільшення свідомісно-духовних чинників розвитку (соціально-культурна парадигма), чим є здійснення соціально-культурних проєктів, які вимагають віроздійснення і звершуються тотальним духовним перетворенням (Царство Боже) як процес.

Ключові слова: *Еволюція, поступ, «вогнища» поступу, хвилі поступу, перехідність поступу, ідеї – двигун поступу, суперечності поступу, голод, любов, «розум, якого довго не буде» як підвалини поступу, збільшення свідомісно-духовних чинників розвитку, тотальне духовне перетворення (Царство Боже) як процес.*

Свет идей Франка в тёмном потоке современной истории

А.В. Халецкий, О.В. Голубовская
BOGDANpugach@lvgas.com.ua

Львовский национальный университет ветеринарной медицины и биотехнологий имени С.З. Гжицкого, ул. Пекарская, 50, г. Львов, 79010, Украина

Взгляды Франка образуют единый комплекс «эволюционизма – прогрессизма – просветительства» в русле развития европейской мысли. «Эволюция как основной закон природы тождественна развитию и раскрывает его движущие силы и формы». Развитие тождественно прогрессу, который бывает прогрессом вперёд и прогрессом назад (вырождением). Прогресс представляет собой 1) «изменение», 2) «на улучшение». Особенности прогресса выступают его: 1) «очаги прогресса», 2) «волны прогресса», 3) переходность прогресса. Залог прогресса – развитие знаний, а сам прогресс предстаёт как развитие духовных способностей. «Идеи – главный движитель общественной жизни». Нет панацеи от противоречий развития. Основами прогресса предстают: 1) «голод», 2) «любовь», 3) «разум, которого долго не будет». Идеи Франка получают развитие в современной научно-философской мысли, где прогресс рассматривается как 1) полнота осуществления законотенденций развития; 2) преодоление старого новым и 3) возрастание сознательно-духовных определяющих развития (социально-культурная парадигма), чем есть осуществление социально-культурных проєктов, которые требуют вероусушествования и завершаются тотальным духовным преобразованием (Царство Боже) как процессом.

Ключевые слова: *эволюция, прогресс, «очаги прогресса», «волны прогресса», переходность прогресса, идеи – двигатель прогресса, противоречия прогресса, голод, любовь, «разум, которого долго не будет», как основы прогресса, возрастание сознательно-духовных определяющих развития, тотальное духовное преобразование (Царство Боже) как процесс.*

Citation:

Halets'kyj, O.V., Golubovska, O.A. (2016). Light of Franko ideas in a dark stream of modern history. *Scientific Messenger LNUVMBT named after S.Z. Gzhytskyj*, 18, 2(69), 224–229.

Light of Franko ideas in a dark stream of modern history

O.V. Haletskyj, O.A. Golubovska
BOGDANpugach@lvgas.com.ua

Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies named after S.Z. Gzhytskyi,
Pekarska Str., 50, Lviv, 79010, Ukraine

Franko views constitute a single set of evolutionism – giving up – the enlightenment in Wake of European thought. «The evolution as the fundamental law of nature» of identical development and reveals his «dynamics strength and shape». The development of gradual identical, which is step forward and step back (degeneration). Progress is 1) «changes» 2) «for the better». Features progress are 1) its «fire», 2) «wave of accession» and 3) transitional development. Guarantee of progress is the dissemination of knowledge and the development progress appears as a spiritual abilities. «Ideas chief engine of public life». No panacea of development contradictions. The foundations of progress appear 1) «hunger», 2) «love» and 3) «he mind for a long time will not». Frank's ideas are developed in the modern scientific and philosophical thought, where progress is seen as 1) completeness of implementation of the law trends, 2) predominate of old to new and 3) increase of consciousness and spiritual development factors (socio-cultural paradigm), what is the implementation of socio-cultural projects that require faith implementation and termination of total spiritual transformation (Kingdom of God) as a process.

Key words: evolution, progress, «fire» progress, wave of progress, transitional progress, ideas – the engine of progress, contradictions progress, hunger, love «minds for a long time will not be» as the foundation of progress, increasing of consciousness and spiritual development factors, total spiritual transformation (Kingdom of God) as a process.

Одним із яскравих проявів розгорнутої в історії сили духу постає творчість І. Франка. Проблемою, а відтак – і метою дослідження – є спроба довести, що усі літературні, соціальні і національні, політичні, філософські та історіософські погляди Франка становлять, по-перше: єдиний цілісний комплекс «еволюціонізму – поступовства – просвітництва» у річищі Європейської філософської думки, який має продовження дотепер. Тривалий і суперечливий розвиток триєдиного комплексу «еволюціонізму – поступовства – просвітництва» знаходить відображення у працях Франка.

Друга пол. XIX ст. – період грюндерства, пробудження громадянських рухів і соціалізму в Галичині, а для Франка – період радикал-соціалістичний і позитивістський, у статті «Мислі о еволюції в історії людськості» 1881 – 1882 рр. Еволюція постає як «основний закон природи», у якому «цілий хід еволюції в історії людськості розкривається через загальний хід еволюції в природі» (Franko, 1981). Еволюція розкриває «внутрішній зв'язок історії, її движучі принципи і форми». «Еволюція яка є посути розвитком» «в цілому носить в собі поступ (поступ вперед) яко головний і вироджування (поступ назад) яко підрядний складники...», не є однотипним прямим розвитком, але містить в собі збочення і відскоки» (Franko, 1981). «Загальна хода еволюції починається з природи, а закінчується ідеями». Усе починається з боротьби за існування і пристосування до обставин» (Franko, 1981), але «з переходом до цивілізацій, коли ведучі люди забирають власть ... (Franko, 1981), від середніх віків ... до новочасья веде доба зростання гуманності ... і перехідна доба панування розуму, де, з розвитком науки, релігія перестане існувати» і тому подібне. «Кожна доба історична – це древо» (так само в А. Тойнбі у «Дослідженнях історії», 12 т., 1934–1961 рр.), «коріння якого стоїть глибоко у минулих часах, а його крайні парості вигонюють далеко у будуще. Безмірно важна річ зібрати ті зародки в одну цілісність, відді-

лити в них напрямок будующого і виробити ... вірний образ (курсив мій – О.Х.) будующої спільності ..., принципи добути з критики попереднього ладу, ляжуть в основу будующого впорядкування людей. Напрям історії ніколи не іде з ідеалів, але з критики, почуттів, зрозуміння потреб, вивід, котрий мусить ввійти в життя» (Franko, 1981). У відгуку 1895 р. на статтю «Ukraina irredenta» Франко зауважує, що «соціально-політичні програми можливі тільки там, де люди свідомі своєї сили» (Franko, 2005). Критика, почуття, зрозуміння, усвідомлення, вивід, образ, принципи, «дух, що тіло рве до бою», Франко суперечить сам собі. Отже, все ж таки, свідомісно-духовні чинники, тобто ідеї, які, як ніж у тіло або як промінь у п'їтьму, входять у розвій.

У статті 1898 р. «Радикали і релігія» Франко зауважує, що «релігія – добра віра» і «радикали ніколи не виступали проти віри, а виховували народ у правдиво-релігійному дусі» (Franko, 2005), в якому «розум і просвіта не суперечать релігії, а мусять бути її головною основою» (Franko, 2005). Що це як не поширений у соціалістичному (А. Сен-Сімон, Г. Ландауер, Ж. Сорель і А. Карелін, А. Луначарський, В. Базаров, М. Горький, Г. Уеллс та ін.) та інших рухах (Л. Фойєрбах, О. Конт, Д. Штраус, Ф. Маутнер, Д. Белл, М. Новак та ін.) так зване богобудівництво, віра у різні рушійні сили розвитку: у Вищу Істому (прекраснодушні розенкрейцери поч. XVII ст. або Ж.-Ж. Руссо чи кривавий М. Робесп'єр), Вищий Розум (паризька голола – санкюти на чолі з П. Шометом або річпосполитий коронний канцлер Г. Коллонтай та ін.), у людство (О. Конт), народ (В. Базаров, А. Луначарський), революційну організацію (В. Ленін і М. Горький, Д. Донцов і С. Бандера), або прогрес людства (Г. Уеллс, М. Богданов). Грунтуючи свої історіософські візії на триєдиному комплексі «еволюціонізму – поступовства – просвітництва» Франко випереджає найбільшого апостола богобудівничого прогресизму Г. Уеллса, «Нариси історії

світової цивілізації» (1920 р.) якого були визнані «біблією прогресовір'я».

На поч. ХХ ст., коли українство набуває економічної сили (кооператив «Народна торгівля» 1883 р., кредитна спілка «Віра» 1894 р., страхова компанія «Дністер» 1895 р., кооператив «Сільський господар» 1899 р., Центральна українських кооперативних товариств 1904 р., з'їзд кооперативів Просвіти 1909 р. тощо), соціально-політичної (селянська Україноруська радикальна партія 1890 р. та її мілітарні товариства «Сокіл» 1894, «Січ» 1900 р. і «Пласт» 1911 р., ліберальна Українська націонал-демократична і робітничка Українська соціал-демократична партія 1899 р., ліберальна Українська загальна організація 1897 р. і Українська радикал-демократична партія 1894 р., робітничка Революційна Українська партія 1900 р. – УС–ДРП 1905 р., Націоналістична Українська народна партія 1901 р. у Наддніпрянській Україні та ін.) і національної (національна програма радикальної партії і «Україна irredenta» Ю. Бачинського 1895 р., «Самостійна Україна» М. Міхновського 1900 р., Львівське віче червня 1914 р. та ін.) визначеності, духовної повноти (Просвіта, 1868 р. НТШ 1892 р. і каф. історії України Львівського університету М. Грушевського 1894 р., УГКЦ 1900 р. митрополита А. Шептицького, письменство О. Кобилянської і В. Стефаника, М. Коцюбинського і Лесі Українки, В. Винниченка, мистецтво І. Труша і О. Новаківського, М. Лисенка і С. Крушельницької та ін.), Галичини перетворюється на Український П'ємонт, найбільшого розвитку досягає творчість І. Франка («Украдене щастя», 1893 р., збірки поезій «Зів'яле листя» 1897 р. і «Мій Измарагд» 1898 р., поема «Мойсей» 1905 р. тощо). Він вже у націонал-демократичний період (а радше через УНДО, націонал-ліберальний), у статті 1900 р. «По за межами можливого», у справі незалежної Української держави, зазначає, що «усі неможливості фальшиві, доки їх не окріплює критичний розум», а «історія цивілізацій постає як ... відсування границь неможливого». До перемоги веде заперечувана М. Драгомановим ідея «неполітичної культури», тобто просвітницько-культурницької роботи (Franko, 2005), до якої від 1885 р. вимушено перейшла Стара Київська громада (В. Антонович, П. Житецький та ін.). Для культурницького поступу «ідея національної самостійності дає поле повного розвою. *Ідеї... треба признати головним двигачем... у сфері суспільного і політичного життя*» (курсив мій – О.Х.). «Осушення... ідеалу поступальної самостійності ... залежить тільки від нашої свідомості того ідеалу» (Franko, 2005). На нашу думку, саме основоположний інтелектуалізм і прагнення до глибинних історико-культурних досліджень («Апокрифи і легенди», 5 т.. 1896–1910 рр. та ін.) спонукали Франкову історіософію до просвітництва. Ці думки перегукуються з прийдешніми ідеями А. Мальро, який після довгих років революційної роботи («комуністична партія як організований Апокаліпсис революційного братства») і війн, приходять до думки, що соціально-політичні перетворення змінюють лише умови людського існування («суєтність і недостатність революційного діяння»), а повне визволення і розвиток самої людської

природи досягається у сфері духу (метапрактика як: одинока авантюрна дія у житті; історичне діяння як «шрам на тілі землі» і «голоси мовчання», т.б. культурне успадкування, розвинуті П. Блумом, як «гностика» безконечного новоозначування), через оволодіння надбаннями світової культури («Голоси мовчання», 3 т. 1947–1950 рр.; «Уявний музей світової культури», 1952–1954 рр.; «Метаморфози богів», 1957 р. та ін.).

В основоположній праці 1903 р. «Що таке поступ?» Франко, ґрунтуючись, головним чином, на ідеях Г. Спенсера, Е. Тайлора та ін., розглядає «поступ як загальний розвиток», тобто еволюцію, по суті отожднюючи їх. «Поступ як загальний розвиток» являє собою, по-перше «зміни», які мусили б бути спрямовані, по-друге, «на ліпше». Франко визначає загальні особливості поступального розвитку, якими є те, що: 1) «не весь людський рід поступає», а є так звані «вогнища поступу»; 2) «поступ ходить хвилями»; 3) «поступ ходить із краю в край», це «перехідний поступ». «Круті і блудні дороги поступу лежать на могилах», але «хто не поступає, той вмирає». «Запорукою поступу є поширення знання у владу мас», тобто просвітництво. Просвітницька хиба, на нашу думку, позначилася на Франкових перекладах поезії (особливо з давньогрецької, якої він не знав, і зробленої через німецьке посередництво), спрямованих лише для ознайомлення мас і знехтуваних з естетично-художньої сторони. «Великий природний закон поступу – у праці, пружинами поступу є люди праці», а «основою поступу – освічений чоловік». «Людина постає, розвивається і прогресує саме через розвиток духовних здібностей» (Franko, 2005). Постійне наголошування на суперечливості поступу, на нашу думку, імовірно має все ж таки соціалістичне походження (К. Маркс, Ф. Енгельс та ін.). Докладно і чесно розглядаючи різні (анархістські Е. Реклю, П. Кропоткіна, Ж. Прудона, М. Драгоманова; комуністичні Т. Мора, Т. Кампанелли, Е. Кабе, Г. Бабефа, А. Сен-Сімона, С. Базара і Б. Анфантена, Ш. Фур'є, Р. Оуена та ін.; соціалістичні К. Маркса, Ф. Лассаля, Ф. Енгельса, Г. Джорджа та ін.) сучасні способи прогресування, Франко доходить до висновку, що «немає панацеї» від суперечностей розвитку, але підвалинами поступу постають (з посиланням на Гете): 1) «почуття любові, чим є здруження»; 2) «голод, тобто матеріальні і духовні потреби» і 3) «розум, якого довго не буде». Цікаво, що до окремого видання Франко спеціально додає сторінку, у якій «почуття любові – здруження, яке веде до «бджолячого царства» механічного підкорення», «є властиво запереченням поступу» (Franko, 2005). Думки про «любов – здруження», як «бджоляче царство» механічного підкорення знаходять продовження у А. Бергсона у «Двох джерелах моралі і релігії» 1932 р. про відкрите і закриті суспільства, мораль і релігію, яким протиставляється динамістично-містичне новорелігійнення, яке розвивали також А. Древе, Л. Ціглер, А. Тойнбі та ін., у ліберальному русі – у К. Поппера («Відкрите суспільство та його вороги», 1945 р., у соціалістичному русі – у анархо-комунізмі П. Кропоткіна, містичному анархізмі Г. Ландауера, в сучасному неокомунізмі – в

О. Зинов'єва у «Зіяючих висотах» 1976 р. або у Р. Гароді (який починаючи з єврокомунізму 1960–х р. у 1983 р. приходиться до ісламізму), у дисидентській публіцистиці (у Є. Сверстюка – з прямим посиланням на Франка), сатири Є. Леца і поезії Ч. Мілоша, В. Висоцького або Б. Окуджави та ін.). Отже, прогресування – це і голод, і любов – «бджоляче царство механічного підкорення» і «розум, якого не буде». Триєдина концепція «еволюціонізму – прогресизму – просвітництва» мимоволі і необережно наближається до нібито песимістичних перспектив, які у прийдешньому розвитку європейської думки набувають часом апокаліптичного забарвлення. Думка про те, що «розум якого немає і довго не буде» стане рушієм поступу в далекому майбутньому є смутним прозрінням зростання свідомісно–духовних чинників у процесі історичного розвитку людства, усталеним у сучасному науково–філософському розмислі як соціально–культурна парадигма (Hales'ka, 2009), що невідворотно фундується триадичною концепцією еволюції поступу просвітлення.

На рубежі 1910–х р. і напередодні Великої війни загострюється боротьба (атентат М. Січинського 1908 р., вбивство А. Коцка 1910 р., спроби українського університету 1912 р. і велике віче у червні 1914 р. у Львові тощо), а в пізній творчості Франка з'являються спрямовані до націоналізму волюнтаристично–ірраціоналістичні мотиви, розвинуті наступними поколіннями борців Празько–Вісниківського напрямку (Є. Маланюк, Ю. Драган, О. Лятуринська, О. Стефанович, Ю. Липа та ін.), інтегральному націоналізмі Д. Донцова і неперевірених звитягах ОУН–УПА (Олег Ольжич, Олена Теліга та ін.). У зверхувальній поезії «Мойсей», 1905 р. Франко проголошує «Я вірю в силу духа і в день воскресний твого повстання о якби хвилю вдать, що слова слуха». Погляди Франка утворюють триєдину концепцію еволюції як поступу і поступу як просвітництва.

На нашу думку, саме третій чинник Франкової історіософії – «розум, якого довго не буде» – отримує найбільшу перспективу в розвитку сучасної суспільно–історичної думки і набуває значення основоположного. Навіть у часи відречення від уявлень поступального розвою, у часи лихоліть, воєн і революцій першої половини ХХ ст., уявлення поступального власне прогресивного розвитку поширюється на увесь Всесвіт у концепції його антропоноосферизації Вернадського – Ле Руа – Тейяра де Шардена. У ній еволюція проходить три послідовні стадії розвитку: космогенезу літосфери, біосфери життя і антропоноосфери дієрозуму (Hales'kuj, 2016). Антропоноосферизація у її конкретності – це увесь історично–духовний розвиток. Виникають і розвиваються поступально–прогресивницькі ідеї неолітичної революції Г. Чайлда (1936 р.), НТР Д. Берналі (1949 р., 1958 р.) тощо. Від сер. ХХ ст. у піднесенні суспільного розвитку через НТР в економічній сфері, переходу до демо–ліберальних режимів – у соціально–політичній сфері й утворенні глобально–інформаційної цивілізації відроджуються прогресивні уявлення про світорозвиток у працях Д. Бейлі «Віра у прогрес», 1950 р.; М. Гінсберга «Ідея прогресу», 1953 р.; А. Саломона

«Тиранія прогресу» 1955 р.; К. Беккера «Прогрес і влада», 1960 р., Ч. ван Дорена «Ідея прогресу», 1967 р.; С. Поллард «Ідея прогресу. Історія і суспільство», 1968 р.; Р. Нісбет «Історія ідеї прогресу». 1980 р. та ін., узагальнені у тричленній концепції історичного процесу (Р. Арон, Р. Росту, Д. Белл, О. Тофлер та ін.). У так званих нових природничих науках, передусім синергетиці (І. Пригожин, І. Стенгерс, Г. Гакен, Г. Ніколіс, Г. Князева, С. Курдюмов, А. Баблянец, В. Лук'янець, О. Кравченко, Н. Майнцер, М. Мойсєєв, О. Тофлер, І міжнародний конгрес Німецького товариства складних систем 1997 р. та ін.), розвиток розглядається як такий, що іде від хаосу до порядку, а сам хаос постає як спосіб поступального оновлення, власне новоупорядкування, збільшення багатоваріантної («жереб напрямків») складності («динаміка бачить в цілому») через збурення, біфуркації, розсіяння («блукаючі по полю шляхів розвитку хмаринки динамік»), структури як «блукаючі плями процесів» (Г. Князева, С. Курдюмов) і великий атрактор – притягач (Аристотелева ентелехія) тощо. Наприкінці ХХ на поч. ХХІ ст. усі погляди поступального розвитку узагальнюються у концепції соціально–культурної парадигми (М. Коган, О. Ахієзер, М. Лапін, В. Стюпін, Н. Черниш, К. Баранцева, О. Халецька та ін.), яка вбачається у збільшенні свідомісно–духовних чинників розвитку (Hales'ka, 2009). Збільшення свідомісно–духовних чинників розвитку (Hales'kuj and Hales'ka, 2012) найбільше проявляється у здійсненні соціально–культурних проектів (А. Турен). Історія постає як низка здійснюваних соціально–культурних проектів (Царства Божого або просвітницького Царства розуму, прогресу, комунізму, глобально–інформаційного суспільства тощо). На нашу думку, прогресування постає як, по–перше, повнота здійснення законотенденцій (спрямованостей) розвитку, по–друге, як перевершування старого новим (новлення), по–третє, як збільшення свідомісно–духовних чинників розвитку (просвітлення) (Hales'kuj, 2016). Нині людство здійснює соціально–культурний проект глобально–інформаційного суспільства (Д. Белл, О. Тофлер, З. Бжезинський, Е. Масуда та ін.). На думку «батьків засновників» його розбудова вимагає віроздійснення, тобто світовіри (Д. Белл, «Повернення сакрального? Аргумент на користь релігії майбутнього» 1980 р.; О. Тофлер; У. Еко та ін.), що зумовлює певне орелігійнення соціально–культурного проекту глобально–інформаційного суспільства (Hales'kuj, 2016). Через здійснення соціально–культурних проектів постає проєктований (Б. Жувенель, Аркадія, 1968 р.), розумотворний світ, що очевидно і є його духовним перетворенням.

Визначене Франком просвітницьке зростання свідомісно–духовних чинників розвитку в ХХ ст. проявляється як переважання духовного напрямку у християнстві (Hales'kuj and Hales'ka, 2012) (вибухове виникнення низового простацького п'ятидесятиництва на поч. ХХ ст., або звернення саме до «Дару п'ятидесятиці» у найбільших богословських працях митрополита Андрія Шептицького середини 1930–х р., або у поєднанні чернецтва в миру і духовного християнства в О. Лосева тощо). Про що іще у Євангелії від Матфея

б. 85 р. сказано, що Христос буде хрестити тих, хто повірив у нього, не тільки водою, але ще «Духом Святим і вогнем», а в Євангелії від Іоана б. 100 р. «... якщо хто не народиться від води і духа, не може увійти до Царства Божого, народжене від плоті є плоть, а народжене від Духа є дух ... я сказав тобі: належить нам народитись згори» (Franko, 1981). У богослів'ї розрізняють плоди Св. Духа, яких за Посланням ап. Павла до Галатів б. 48 р., є дев'ять: любов, радість, мир, довготерпіння, благість, милосердя, віра, покірність, утримання (Halec'kuj and Halec'ka, 2012) і які досягають у людині поступово і вдосконалюються вправами, тоді як дари Св. Духа приходять раптом «як тать вночі» і ними можна користуватися відразу. Вчення про плоди Св. Духа направлене на те, щоби культивувати серед вірних «добрі справи». Дари Св. Духа, згідно з Посланням ап. Павла до коринфян б. 56–57 р., дев'ять: «... одному дається Св. Духом слово мудрості; другому слово знання, тим же Духом; іншому – чудотворення, іншому – пророцтво, іншому – розрізнення духів, іншому – різні мови, іншому – витлумачення мов», на яких говорили «... парфяни та мідяни, та еламїти, також мешканці Месопотамії, Юдеї та Кападокії, Понту та Азії, Фрігії та Памфілії, Єгипту і Ліванських земель, країни Кирени, і захожі римляни, юдеї і нововірці, критяни й араби ...» (Діян., 2:9–11), що могло би означати екуменічне поширення християнства (Halec'kuj and Halec'ka, 2012), незбагненним чином перекручене на «ангельські» глоссолалії, тобто досягнення шоково-екзальтованих станів свідомості. Церква стає істиною лише після п'ятидесятилітньої, коли їй були дані як засіб служіння Богу «видимі духовні дари». Зрештою, і в Євангелії від Іоана б. 100 р. сказано, що після смерті Ісуса Христа, Бог через нього (тобто християнство – О.Х.), «дасть вам *Іншого Утішителя* (курсив мій – О.Х.), що пробуде з вами повік» (Ін., 14:16), Параклета (parakletos – букв. призваний), «Духа істини, Духа святого, ... який навчить вас усього» (Ін. 14:16), а Іоакім Флорський пророкує про настання релігії Святого Духа і Вічного Євангелія, яка проводить через Страшний Суд до Царства Божого – тотального духовного перетворення світу.

У рішеннях II Ватиканського собору 1962–1965 рр. особливо – в енцикліці папи Римського Павла VI «*Populorum progressio*» 1967 р. проголошується, що «прогресування є фрагментом історії спасіння». Виникає ціла теологія прогресу, теологія політики (Й. Метц, Д. Зелле, А. Новак та ін.) і теологія визволення (Г. Гутьєрес, Л. Бофф та ін.), мірилом яких постає есхатологічна теологія надії Ю. Мольтмана («Богослів'я надії», 1965 р.; «Розп'ятий Бог», 1973 р.; «Бог у творенні», 1985 р.) і В. Панненберга («Одкровення в історії», 1961 р.; «Вступ до систематичної теології», 3 т., 1967–1980 р. та ін.). Вона проголошує апокаліптичне Царство Боже – тотальне духовне перетворення світу ((555)подібне до стану ω у Тейяра або анупадхїшешї – нїрвани, т.б. нїрвани без залишку у буддизмі) тощо. У В. Панненберга, «Бог – Дух» («ніхто не може назвати Ісуса Господом як тільки Духом Святим» (I Кор., 12:13)) – «всеохопне поле сили, що випускає подію за подією у конечне існу-

вання», що вочевидь є розвитком Гайдеггерового «час часовиться із майбутнього», а Дух Святий – це спеціальний вид поля, тобто взаємодії між творенням і створюваним. У теології надії (а по суті в усьому теїстичному еволюціонізмі Бергсона, Тейяра, Тойнбі, процес-теології та ін.) «буття Бога – це історичне, і воно реально існує в історії. «Історія Бога» – це оповідь про всю історію людства». Тобто Бог є світотворення, поступово здійснюване в історії як соціально-культурний проект Царства Божого із майбутнього. Одкровенням є уся світова історія всіх релігій, а богословські істини виводяться із реального історичного процесу (Halec'kuj and Halec'ka, 2012). У теології надії «Бог – сила, що діє із майбутнього» (В. Панненберг) – спонукає до найрадикальніших перетворень. «Осяяна провідною зіркою Божих обітовань реальність сприймається нами не як раз і назавжди упорядкований Богом Всесвіт, а як *історія неперервного розвитку* (курсив мій – О.Х.), що забуває минуле, прямує до нових, незвіданих обривів». Церква не ототожнює себе ні з однією із соціально-політичних систем («... царство наше не від світу цього») (Ін. 18:36) і виступає за – або поступове соціально-ліберальне, або, радше, неминуче радикальне – але тотальне (есхатон) оновлення, духовне перетворення суспільства («нової землі і нового неба») (Одкр. 21:1–5), чим є збільшення свідомісно-духовних чинників розвитку (т.з. соціально-культурна парадигма) як Царство Боже (Halec'ka, 2009). Для прийдешнього Царства Божого нинішнє «царство брехні» (Б. Окуджава), говорячи словами Корану, є «дар ель харб» – терен війни. Як визначає Ю. Мольтман, «від самого початку і до кінця християнство – це есхатологія, це надія спрямована у майбутнє, і тому перетворююча теперішнє». За визначенням А. Луазі, «Христос заповідав нам Царство Боже, а натомість ми отримали Церкву».

У езуїтів (А. Морено та ін.) Царство Боже тотального духовного перетворення як процес і Бог майбутнього як Царство Боже постають як їх невідступне прогресування, обґрунтовуючи це, від Ватиканської конференції 1981 р. на основі синергетики і квантової гравітації С. Хокінга, сутнісною тотожністю творення = розвитку = прогресування, чим є: по-перше, повнота здійснення законотенденцій (спрямованостей) розвитку, по-друге, старе перевершується новим (новлення) і по-третє, збільшення свідомісно-духовних чинників розвитку (просвітлення), переважно соціально-політичне. За визначенням Г. Кокса, «у цьому світі Бог займається політикою, створюючи і підтримуючи людське життя». Визначення сутнісної тотожності творення = розвитку = прогресування як просвітлення, тобто збільшення свідомісно-духовних чинників розвитку прямо кореспондується з Франковим ототожненням еволюції з прогресуванням, а прогресування з просвітленням, тобто збільшенням свідомісно-духовних чинників розвитку. Обрядовір'я поступово заміщається так званим практикуванням віри, яке охоплює усю життєдіяльність людини як «релігійний підтекст в усіх моментах світського життя», за визначенням В. Панненберга (Grenc and Olson, 2011). Фактично, і Франко, і ліберально-соціалістичний «богобуд» і навіть сучасне богослів'я «зійшлися» на

тому, що таким Богом мусило би бути невпинне поліпшення, тобто прогресування, просвітлення темного потоку історії, чим є збільшення свідомісно–духовних чинників розвитку. «Богобуд» надає абсолютного (тобто всевизначального) значення різним «цьогостороннім» рушійним силам: людству (Конт), народу (А. Луначарський, В. Базаров), революційній організації (В. Ленін і М. Горький, Д. Донцов і С. Бандера) і, врешті–решт прогресуванню (Г. Уеллс, М. Богданов). Цей процес розвивається від новочас XVII ст. разом із зменшенням культурно–обрядової частини і збільшенням т.зв. практикування віри у загальному секуляризмі (релігії виходу з релігії за М. Гоше) як орелігійненні усіх сфер життєдіяльності. Врешті–решт, він зосереджується на прогресуванні також у церковно–обрядовому богослів'ї (теїстична РКЦ теологія прогресу), процес теології і цілком світський ідеології (Д. Белл, О. Тоффлер, У. Еко та ін.), яка прагне віроздійснення, ототожнюючи еволюцію – поступовство – просвітлення. Такого ходу думок не оминув і Франко.

Натхненні ідеєю Царства Божого здійснюють реформи (як проведена таємно–моторошною *Opus dei* економічна реформа в Іспанії 1956 р., визнана найкращою в світі), суспільно–політичне оновлення (як очолюваний пастором М. Кінгом рух за громадянські права в Америці або Мати Тереза у шпиталі для прокажених) тощо, стають «на бій кривавий, святий і правий», їх вбивають диктатори (архієпископа Сальвадора Оскара Ромеро 1981 р. та ін.), вони гинуть (як герой–партизан езуїт Г. Сардіньяз), але влада чудесним способом виявляється безсилою (як всюдисуща і всемогутня КДБ перед УГКЦ, яка ніби нізвідки і відразу вигулькнула, наче Афіна Паллада із голови Зевса, в усій повноті єпископату, священства, монастирів, чернецтва і семінарій до 1989 р., або буддисько–синкретична Фалань–гун громадського руху шанувальників ці–гун, який не в силі придушити «залізобетонна» комуністична диктатура у Китаї тощо), вони об'єднують усі релігії світу в універсальному екуменічному русі (як спільна молитва, тобто визнання в Ассізі 1984 р., або Світові конгреси релігій від 1894 р.), вони досягають світової глобально–інформаційної цивілізації (для розбудови якої потрібно віроздійснення), поступово (як процес) і по–різному просвітлюють світ. Нагадаймо лише, що у християнстві невинних немає, а «Царство Боже здобувається силою» (Мт. 11:12) через Страшний Суд і Армагедон, як заповідав пророк Шевченко «вражою злого кров'ю волю окропіте». Таким чином, пророкований Франком «розум, якого довго не буде» настає. Зауважимо лише, що іще в Е. Гартмана («Релігійна свідомість людства», 1879 р.) повне освідомлення

мусило би означати кінець світу, розгорнуте в апокаліптичних «Трьох розмовах» В. Соловйова і сучасній футурології (Р. Бредбері, А. Кестлер, А. і Б. Стругацькі, Д. Форрестер, Д. Медоуз, Р. Хейлброннер, Д. Мартін та ін.). Можливо, людство, замість ветхого природного світу розбудує новий розумотворний світ (В. Соловйов, Є. Ціолковський, В. Вернадський, О. Чижевський, М. Холодний, О. Бердник, М. Руденко, К. Майнцер, М. Мойсєєв, М. Булатов, В. Загороднюк та ін.).

Започаткована у науковістсько–позитивістському напрямку розвитку суспільної думки і поширена у працях Франка концепція розвитку як еволюції – еволюції як прогресування і прогресування – як просвітлення, тобто збільшення свідомісно–духовних чинників розвою отримує продовження у сучасному розвитку. Це ставить Франка на рівень видатного мислителя не тільки свого часу, але й сучасної доби.

Бібліографічні посилання

- Grenc, S., Olson, R. (2011). Bogoslov'e u bogoslovu [per. s angl.]. Cherkassu: Kollokvyum (in Russian).
- Franko, I. (2005). Vybrani tvory: T.3. – Dro–gobych: Kolo (in Ukrainian).
- Franko, I. (1981). Zibrannja tvoriv, T.1. K., 1976 – 1981 (in Ukrainian).
- Halec'ka, O. (2009). Social'no–kul'turna paradygma u filofs'kij dumci / Duhovnist', kul'tura, nacija. Zbirnyk naukovykh statej. L'viv: Vydavnychj centr L'viv'skogo nacional'nogo universytetu im.I.Franka, 4, 54–60 (in Ukrainian).
- Halec'kyj, O., Halec'ka, O. (2012). Neznanyj Bog apostola Pavla v svitli zrostannja jogo istoryčno–duhovnyh chynnykiv. Istorija religij v Ukrai'ni. Naukovyj shhorichnyk. Kn. 2. – L'viv: Logos, 35–47 (in Ukrainian).
- Halec'kyj, O.V. (2015). Antroponoosferyzacija jak zbil'shennja svidomisno–duhovnyh chynnykiv rozvytku abo zh prosvitlennja haosu. Naukovi zapysky. Serija «Istorichne religioznavstvo». Ostrog: Vydav. Nacional'nogo universytetu «Ostroz'ka Akademija». 12, 170–183 (in Ukrainian).
- Halec'kyj, O. (2016). Suchasna religijna identychnist' i sekuljaryzacija. Tezy mizhnarodnogo kongresu «Filosofija dialogu j porozuminnja v pobudovi Jevropejs'koi' i svitovoi' spil'not», L'viv. Vydavnychj centr filofs'kogo fakul'tetu L'viv'skogo nacional'nogo universytetu im. Ivana Franka, 230–233 (in Ukrainian).

Стаття надійшла до редакції 2.09.2016